

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان (مورد مطالعه: امامزاده یحیی شهر ساری)

غلامرضا لطیفی*، ایمان قلندریان**، صدیقه سرگزی***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۹/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۱۶

چکیده

تأمین امنیت و احساس امنیت به عنوان یکی از اصول طراحی فضاهای شهری مدنظر برنامه‌ریزان و طراحان شهری قرار دارد. فقدان احساس امنیت در فضاهای باز عمومی شهرها، موجب کاهش سرزندگی و حضور پذیری فضا می‌گردد. از این نظر زنان نسبت به مردان آسیب پذیرتر هستند به عبارتی در فضاهای بیشتری احساس عدم امنیت می‌کنند و حضور کم‌رنگ‌تری دارند. در این پژوهش میدان امامزاده یحیی در شهر ساری به عنوان یک فضای عمومی و بنای امامزاده به عنوان یکی از اماکن مذهبی، از نظر احساس امنیت مورد سنجش قرار گرفته است. روش تحقیق حاضر کمی از نوع پیمایشی

---

* دانشیار گروه برنامه‌ریزی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی. (نویسنده مسئول).

rlatifi2002@gmail.com

iman_gh2006@yahoo.com

s.sargazi209@gmail.com

** دانشجوی دوره دکتری شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس

*** نویسنده، کارشناس ارشد طراحی شهری دانشگاه امام رضا(ع)

۱۳۶ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۳، زمستان ۱۳۹۶

است و اطلاعات پژوهش با حجم نمونه ۹۶ نفر، به صورت مطالعات میدانی و مصاحبه و پرسشنامه جمع آوری گشته است. برای بررسی میزان احساس امنیت زنان در این فضای شهری متغیرهای اماکن مذهبی به عنوان متغیر مستقل و احساس امنیت به عنوان متغیر وابسته با معرف‌هایی مانند خوانا بودن، سرزندگی و غیره مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نتایج یافته‌ها حاکی از این است که بیش از نیمی از زنان، وجود آرامگاه امامزاده را بر احساس امنیت خود، مؤثر دانسته‌اند. بنابر فرضیات پژوهش، بین وجود بنای امامزاده (اماکن مذهبی) در شهر و احساس امنیت رابطه‌ای مستقیم وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: امنیت، احساس امنیت، زنان، اماکن مذهبی، فضای

شهری

مقدمه و طرح مسأله

یکی از ویژگی‌های فضای شهری موفق، سرزندگی و حضور پذیری آن است. احساس امنیت یکی از پایه‌ای‌ترین اصول برای حضور مردم در فضاهای شهری و در نتیجه پویایی شهرها است و فقدان آن از نظر روانی، منجر به ناآرامی و نگرانی، ترس و به تبع آن عدم حضور در عرصه‌های عمومی می‌گردد. احساس امنیت در افراد با توجه به گروه‌های سنی و جنسی متفاوت است. هاوارد (۱۹۹۹) معتقد است جنسیت، سن، تجربه‌های گذشته در مورد جرم، محیط و جغرافیا، قومیت و فرهنگ و برخی متغیرهای دیگر در احساس امنیت مؤثر است. جنسیت به عنوان مهم‌ترین عامل شخصیتی در درک امنیت محسوب می‌شود؛ زیرا نوع جنایت و حس امنیت در مورد زنان و مردان متفاوت است، اما عموماً زنان ترس بیشتری حس می‌کنند تا مردان؛ گرچه ممکن است کمتر از مردان قربانی شوند.

زنان تربیت‌کننده نسل آینده و بسترساز حضور آنان در جامعه هستند. از طرفی در شرایط کنونی حضور زنان در فعالیتهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بیش از

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۳۷

گذشته شده است؛ بنابراین فضاهای شهری به عنوان بستر فعالیت‌های مدنی باید شرایط مناسبی را برای حضور زنان فراهم نماید. در حالی که برخی فضاهای شهری تک جنسیتی بوده و صرفاً برای حضور مردان مناسب است. زنان در این فضاها احساس امنیت نمی‌کنند. تا آنجا که نتایج طرح نیازسنجی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان کشور که توسط مرکز امور مشارکت زنان ریاست جمهوری انجام شده، نشان می‌دهد یکی از عمده‌ترین مسائل و مشکلات زنان کمبود امنیت است که این مسئله در ردیف اولین دغدغه‌های زنان قرار گرفته است. بنابراین برای حضورپذیری عادلانه زنان در فضاهای شهری باید احساس امنیت فضاها را افزایش داد.

برداشت‌های تحلیلی از نظریات متعدد، گویای ارتباط احساس امنیت در فضای شهری با مؤلفه‌های مکانی هستند. از منظر کالبدی؛ کاربری‌های محاط‌کننده، نوع طراحی و دسترسی‌ها و محصور بودن و نورپردازی یک فضا از جمله این عوامل است. به عقیده لینچ ارزش‌ها، باورها و اعتقادات سهم عمده‌ای در شکل‌دهی به محیط‌های انسانی دارند. راپاپورت معتقد است عامل فرهنگی بویژه اعتقادات مذهبی، اساس ایجاد زیستگاه‌های انسانی بوده و در نظم‌دهی به سکونت‌گاه‌ها، مذهب غالباً به شیوه‌ای نمادگرایانه عمل کرده است. ساخت و سازها و کاربری‌های متنوعی در طول تاریخ بر اساس رویکرد مذهبی انجام و احداث شده‌اند. زیارتگاه‌ها و آرامگاه‌ها در زمره کاربری‌های مذهبی قرار می‌گیرند که بر اساس این اعتقادات و باورهای دینی ایجاد شده و مورد استفاده کاربران هستند.

شهرهای ایران با توجه به سابقه فرهنگی و دینی دیرین، دارای کاربری‌های مذهبی بسیاری است. در شهر ساری نیز دو آرامگاه و زیارتگاه امامزاده در قسمت مرکزی شهر و ورودی شهر مستقر هستند. این پژوهش با هدف بررسی تأثیر این اماکن مذهبی به عنوان یکی از مؤلفه‌های مکانی فضا (امامزاده یحیی واقع در مرکز شهر ساری) بر احساس امنیت زنان (به عنوان گروهی از کاربران فضا) انجام گرفته است.

ضرورت و اهمیت موضوع

زنان در جامعه سنتی ایران بیشتر در «اندرون» زندگی می‌کردند. زندگی خارج از خانه و محله، زندگی «بیرونی» تلقی می‌شد و البته غیر مجاز بود. تردد در نقاط دیگر شهر فقط زمانی میسر بود که با حضور مرد خانواده صورت گیرد یا دلیل مهمی داشته باشد. تفریحات زنان به شرکت در مراسم و اعیاد مذهبی و یا وقت گذرانی با همسایه‌ها و دوستان و اقوام در خانه‌ها یا تفریحاتی با حضور بقیه افراد خانواده خلاصه می‌شد (رحمت آبادی، ۱۳۸۷: ۹۵). مهمترین مکان‌های مورد استفاده بانوان عبارت بودند از: محکمه طبیب، تکیه برای شرکت در مراسم تعزیه که جدایی کامل فضاهای زنانه و مردانه در آن تحقق می‌یافت، اماکن زیارتی و بقاع خارج از شهر و سرزدن به قبور خویشاوندان در عصرهای پنجشنبه، بازارها، حمام عمومی، و نیز منزل دوستان و اقوام. این اماکن در تداوم عرصه خانگی (برای ایفای نقش‌های سنتی زنان) و کاملاً زنانه بود و در عمل زمان زیادی از وقت بانوان در این اماکن می‌گذشت (علیرضائزاد، ۱۳۸۶: ۱۳۴-۱۳۵) (شهری، ۱۳۶۷: ۴۷).

در صدسال گذشته، فضای اندرونی و کنترل شده به آهستگی مفهوم مکانی خاص خود را برای همیشه از دست داد؛ سپس توانایی انتقال از خانه به محله و فضاهای بزرگ شهری را پیدا کرد. این توانایی نه تنها در عرصه‌های عمومی شهری نمودار شد، بلکه به نوعی چگونگی حضور زنان در محیط شهری را تحت تأثیر خود قرار داد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۲). حضور زنان در فضاهای شهری مانند گذشته محدود به برخی فعالیت‌ها و ساعات خاص نبود بلکه بسیار متنوع‌تر و مطوّل‌تر شده بود. لازمه آن، مناسب‌سازی فضاها برای حضور این قشر است. امنیت یکی از ویژگی‌های مؤثر فضای شهری در حضورپذیری بیشتر کاربران است. بر اساس برخی مطالعات (نوروزی و فولادی سپهر، ۱۳۸۸: ۱۳۰) فقدان امنیت، سبب محدودتر شدن فعالیت زنان در

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۳۹

محیط‌های عمومی می‌شود و حضور زنان در شهر را به عنوان یک شهروند فعال با مشکل مواجه می‌سازد.

بررسی جنبه‌های کیفی و کمی امنیت چه از لحاظ کالبدی چه از لحاظ اجتماعی در داخل هریک از فضاهای شهری امری ضروری است (قرایی و همکاران، ۱۳۸۹). ضرورت و اهمیت بررسی این موضوع هنگامی آشکارتر می‌گردد که نبود امنیت و احساس امنیت برای زنان، سبب می‌شود که زنان نتوانند بعنوان یک شهروند تمام عیار حضور یافته و به راحتی مشارکت عمومی داشته باشند (زنجانی زاده و اعزازی، ۱۳۸۱). از طرف دیگر برنامه‌ریزی و طراحی یک فضای شهری بدون توجه به امنیت آن، منجر به افزایش هزینه‌هایی چون روزآمد ساختن یا به هنگام کردن آن با استفاده از تجهیزات ایمنی و افزودن بر تعداد کارکنان امنیتی خواهد شد (کلاتری خلیل آباد و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۰). به عبارتی وجود فضاهای ناامن و عدم احساس امنیت زنان در فضاهای شهری مشارکت کامل آنان را در اجتماع محدود می‌کند و علاوه بر آسیب‌های روانی، بر خانواده‌ها و در نهایت کل جامعه نیز تأثیرات منفی برجای می‌گذارد.

بیان اهداف

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر اماکن مذهبی بر احساس امنیت زنان انجام گرفته است. اهداف خرد عبارتند از: مطالعه تأثیر اماکن مذهبی بر حضور بیشتر زنان در فضای شهری و بررسی تأثیر کاربری مذهبی امامزاده یحیی ساری بر احساس امنیت زنان.

پیشینه پژوهش

موضوع احساس امنیت و کاهش جرم‌خیزی فضاها موضوع نظریات متنوع و پژوهش‌های مختلفی است. در زمینه احساس امنیت؛ جین جیکوبز^۱ (۱۳۸۸) موضوع

---

1. Jane jacobs

وحشی‌گری خیابانی را مورد بررسی قرار داد. بر طبق نظریه چشم‌های خیابان جیکوبز، از مهمترین مؤلفه‌های برقراری احساس امنیت، گشوده بودن چشم‌هایی رو به خیابان است. هیل^۱ و پین^۲ (۲۰۰۰) در اثر خود با عنوان: "بازبینی ترس و مکان: ترس زنان از حمله و محیط انسان‌ساخت" در شهرهای ادینبورگ و هلسینکی دریافتند که موقعیت ترس زنان از حمله در دو شهر، دال بر تأثیر محیطی است که در آن، تجربه ترس داشته‌اند. همچنین ماهیت اجتماعی این دو مکان متفاوت نیز سبب ادراک متفاوت ترس می‌شود. بونت و پاسکال^۳ (۲۰۰۷)، در پژوهشی نشان داده‌اند که زنان و دختران از زندگی کردن در مکان‌هایی که دارای جرم و ناامنی بسیاری است؛ در هراس هستند و نسبت به آنها احساس ناامنی می‌کنند. استاکی و اتسنمن^۴ (۲۰۰۹) در مطالعات خود در آمریکا نشان دادند که جدا از سایر متغیرها، کاربری خاص زمین، اختلاف در میزان جرائم فردی و مقدار خشونت را پیش‌بینی می‌کند. برخی کاربری‌های غیرمسکونی با میزان بالای جرائم و برخی دیگر، با تعداد کمتری از جرائم در ارتباط هستند. فوستر و همکاران (۲۰۱۴)^۵ تأثیرات ترس از جرم را در راه رفتن و پیاده‌روی افراد در استرالیا بررسی و تحلیل کرده‌اند. نتایج یافته‌های آنها نشان می‌دهد که با افزایش مداخلات و تصمیم‌گیری‌هایی می‌توان ترس از جرم را کاهش داد.

اشنایدر و کیاتچن^۶ (۲۰۱۳) نیز پیشگیری از جرم را در فضای شهری از طریق طراحی محیطی در دو کشور ایالت متحده و بریتانیا بطور جداگانه مورد تجزیه و تحلیل و مقایسه قرار داده‌اند. این تجارب به عنوان پیشینه‌ای مورد استفاده در سایر کشورها قابل استفاده است.

در ایران نیز تحقیقاتی در این زمینه به انجام رسیده که برخی از آنها بدین شرح است:

-
1. Hill
  2. Pain
  3. Bonnete & Pascal
  4. Stucky and Ottensmann
  5. Foster et al
  6. Schneider & Kitchen

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۴۱

پژوهش "تأثیر کالبد فضاهای عمومی بر احساس امنیت اجتماعی زنان" براساس سه شاخص وجودآزار بصری، لسانی و فیزیکی برای زنان در میدان‌های محله نارمک و فضاهای باز بلوک‌های شهرک اکباتان انجام شده و نشان داده است که زنان ساکن در محله نارمک نسبت به زنان ساکن در شهرک اکباتان از امنیت نسبی بیشتری برخوردارند. فرضیات پژوهش براین استوار بوده که میان احساس امنیت اجتماعی زنان در محله نارمک و شهرک اکباتان تفاوت معناداری وجود دارد و یکی از مهمترین عوامل این تفاوت؛ ویژگی‌های کالبدی متفاوت این فضاهاست که الگوی دو مجموعه نیز بر این تفاوت ویژگی‌های کالبدی مؤثر بوده است (اکبری و پاک بنیان، ۱۳۹۱).

همچنین راضیه قاسمی و اصغر محمدی (۱۳۹۲) در پژوهش "بررسی احساس امنیت و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین شهروندان ۴۴ تا ۱۵ ساله شهرکرد" بر ۷ فرضیه تأکید نموده و درصد شناخت میزان احساس امنیت اجتماعی شهروندان و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن به شیوه پیمایشی بوده‌اند. نمونه انتخابی در این پژوهش ۴۳۰ نفر است که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای همراه با تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. جهت سنجش عوامل اجتماعی مؤثر بر احساس امنیت شاخص‌های سن، جنس، منشأ اجتماعی، رضایت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، ویژگی‌های شخصیتی و آگاهی اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است.

مشکینی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که مردان در مقایسه با زنان از فضاهای عمومی بیشتر استفاده می‌کنند و نشان داده‌اند که رابطه معناداری میان استفاده از فضاهای عمومی و نحوه ادراک امنیت اجتماعی وجود دارد و ویژگی‌های محیط اجتماعی بیشتر از ویژگی‌های فردی اهمیت دارند.

رفعیان و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی رضایتمندی از کیفیت فضای شهری با توجه به متغیر جنسیت به این نتیجه رسیده‌اند که: جنسیت مهم‌ترین مؤلفه تأثیرگذار در بین ویژگی‌های شخصیتی است. ذهن زنان در خواندن فضا ماهر است و زنان بارزتر از همه درون‌گراهای افراطی و کسانی که از فضای باز، هراس

۱۴۲ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۳، زمستان ۱۳۹۶

دارند، در شلوغی‌ها و فضاهای شهری احساس ناراحتی می‌کنند. همچنین زنان در استفاده از فضاهای شهری نسبت به مردان تفاوت معناداری را از خود نشان می‌دهند. لیلا سلطانی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان "تحلیل فضایی احساس امنیت در محلات مختلف شهری" به این نتیجه رسیده‌اند که هرچه میزان رفت و آمد در فضاهای شهری بیشتر باشد، شهروندان احساس امنیت بیشتری می‌کنند. با توجه به پیشینه پژوهش، تحقیقات گسترده‌ای راجع به احساس امنیت زنان در کشورهای مختلف از جمله در ایران انجام شده است. در این پژوهش‌ها تأثیر عوامل مختلف بر احساس امنیت زنان بررسی شده است. هرچند در برخی پژوهش‌ها اثر کاربری اراضی بر احساس امنیت زنان تأیید شده است؛ ولیکن تاکنون پژوهش مستقلی برای سنجش اثرات کاربری‌های مذهبی بر این متغیر انجام نشده است. با توجه به سابقه دینی و مذهبی شهرهای ایرانی، اماکن مذهبی (شامل مساجد، آرامگاه‌ها، بقعه‌ها، امامزاده‌ها و غیره) یکی از کاربری‌های مهم و مؤثر مطلوبیت فضای شهری بوده‌اند. از این منظر پژوهش حاضر به دنبال بررسی تأثیر این اماکن بر احساس امنیت زنان است. تصویر شماره ۱ حیطة موضوعی پژوهش را بیان می‌کند.

تصویر ۱- حیطة موضوعی پژوهش

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۴۳

چارچوب نظری

با توجه به ماهیت پژوهش و مطابق تصویر شماره ۱، این مقاله با موضوعات امنیت و احساس امنیت، فضای شهری امن، اماکن مذهبی و زنان در ارتباط است که در مبانی نظری مورد بررسی قرار گرفته اند. جدول شماره ۱ رویکردهای مختلف درباره مفاهیم کلیدی پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۱- بررسی مفاهیم کلیدی پژوهش

موضوع	محقق	تعریف و ویژگی‌ها
امنیت	بوزان، ۱۳۷۸	در معنای عینی، فقدان تهدید نسبت به ارزش‌های کسب شده و در معنای ذهنی، یعنی فقدان هراس از اینکه ارزش‌های مزبور، مورد حمله قرار گیرد
	Brownlow, 2005: 586	حمایت از ارزش‌ها در مقابل خطرات
	مؤذن جامی، ۱۳۸۴: ۱۹	اطمینان، عدم خوف، در امان بودن و نهراسیدن یعنی از احساس امنیت (حالات و موقعیت‌های ذهنی) تا ایمنی و اطمینان خارجی (موقعیت‌های عینی و برونی)
	مدیریت توسعه و پژوهش، ۱۳۹۱	امنیت در شهر را در دو حوزه می‌توان مورد بررسی قرار داد: الف- تهدیدات محیطی مانند سیل، زلزله و.. ب- تهدیدات انسانی که شامل تهدیدات مالی؛ سرقت، آسیب به اموال، تهدیدات جانی؛ مانند قتل، آزار جنسی و غیره.
	احمدی، ۱۳۸۵: ۲۷۳	ارتباط با جرم و مفهوم بزهکاری و ترس از بزه
	بلوایام و هانیک، ۲۰۰۵: ۹۵	جرم تهدیدکننده کیفیت زندگی شهری است، افراد از مکان‌هایی که توأم باخطر شخصی و جانی است دوری می‌جویند.

۱۴۴ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۳، زمستان ۱۳۹۶

<p>راهکارهای اجرایی مورد توجه در طراحی شهری و معماری، برای کاهش جرم خیزی مکان، عبارتند از: تقویت قلمروهای طبیعی، کنترل دسترسی، نظارت طبیعی، حمایت از فعالیت های اجتماعی، تقویت فضاهای فرهنگی اجتماعی، مشارکت سازی اجتماعی و فرهنگ سازی اجتماعی</p>	<p>پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۷</p>	
<p>آرامش خاطر ذهنی و روانی افراد در برابر خطرات احتمالی و مزاحمت دیگر افراد جامعه</p>	<p>الماسی، ۱۳۹۵: ۱۰۴</p>	
<p>"حفاظت" از خود، خانواده و دوستان، اموال شخصی و عمومی</p>	<p>کارمونا^۱ و همکاران (۱۳۸۸)</p>	
<p>شهروندان بتوانند آزادانه جابه جا شوند، با هم‌شهریان خود ارتباط برقرار کنند و به فعالیت های اجتماعی بپردازد، بدون آنکه تهدید شوند یا با خشونت و آزار و اذیت جسمی و روحی یا نابرابری جنسی مواجه شوند</p>	<p>صانعی، ۱۳۸۵ : ۱۵۰</p>	<p>احساس امنیت</p>
<p>نظریه پردازان احساس امنیت : جین جیکویز (کتاب مرگ و زندگی شهرهای امریکایی) ۱۹۶۰ ، اسکار نیومن (کتاب فضاهای قابل دفاع) ۱۹۷۰ ، مؤسسه پیشگیری از جرم CPTED (تیم کرو در کتاب جلوگیری از جرایم از طریق طراحی محیطی) ۱۹۸۰ ، بیل هیلر (۱۹۹۶)</p>	<p>کرمونا، ۱۳۸۸</p>	
<p>زنان احساس ناخوشایندتری در مورد امنیت محیط خود دارند. درجه حس نا امنی به تاریکی ، در زنان نسبت به</p>	<p>هلوارد، ۱۹۹۹: ۲۲۱</p>	

1. Carmona

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۴۵

مردان بالاتر است.		امنیت و زنان
تجارب امنیت زنان در محیط های شهری متفاوت از مردان است. چارچوب ذهنی زنان از فضاهای شهر، یک نقشه ذهنی با جزئیات از نواحی دارای احساس امنیت و قسمت های ناامن است.	بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷	
شهر امن شهری است که زنان و دختران می توانند از فضاهای عمومی بدون ترس از مورد تجاوز واقع شدن استفاده کرده و حقوق اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آنان ضمانت شود	لمبریک و رینرو I(۲۰۱۰:۶)	
جنس فقط معنایی زیست شناختی دارد، اما جنسیت مجموعه ای از صفات و رفتارهاست که به زن یا مرد نسبت داده می شود و ریشه در فرهنگ دارند و تغییرپذیرند.	آیوت و والاس، ۱۳۸۰: ۲۳۰	
احساس ناامنی حرکت های زنان را محدود می کند و به ویژه بعد از تاریک شدن هوا موجب در خانه ماندن آنها می شود و فرصت های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آنها را کاهش می دهد.	Lubuva & Mtani, 2004:15	
استفاده محدود زنان از فضا در نتیجه حضور مردسالاری در فضاهای شهری است.	والنتاین گیل ^۲ (۱۹۸۹)	
طراحی ها و برنامه ریزی های شهری اکثرا توسط مردان انجام می شود، بدون آنکه مسائل جنسیتی در برنامه ها و طراحی های شهری گنجانیده شود.	ترلیندن ^۳ (۲۰۰۳)	
فضای شهری فراهم آورنده بستری کالبدی- فضایی		

- 1 Lambrick & Rainero
2. Valentine Gill
3. Terlinden

برای تعاملات اجتماعی، گذران اوقات فراغت و فعالیت های اقتصادی و... هستند.	لاپینتای ^۱ ، ۲۰۰۷: ۳۲	
یکی از متغیرهای مرتبط با احساس امنیت، جهت گیری مذهبی کاربران فضا است طبق استدلال آلپورت؛ به کار رفتن کارکردهای مذهبی، به عنوان مکانیزمی برای ارزش یابی در ارتباط با حوادث استرس زای زندگی، اتصال بین نگرش مذهبی و احساس امنیت	الماسی، ۱۳۹۵: ۱۲۱	اماکن مذهبی
مؤثر در ایجاد نظم عمومی و امنیت محله و یک نهاد بسیار مناسب برای جلوگیری از بروز جرم و جنایت و ایجاد امنیت	قرایی و همکاران، ۱۳۸۹	
حفظ پویایی معنوی و کالبدی بناهای مذهبی در طول زمان و به ندرت متروکه و رها شده	زهنما، ۱۳۷۶: ۱۴۸	
طبق بررسی دورکیم: تشریفات مذهبی، مردم را گردهم می آورند در نتیجه، همبستگی اجتماعی را تحکیم می بخشند.	کوزر، ۱۳۶۹: ۱۹۷ و ۲۰۰	
در تحقیقی نشان داد افرادی که اعتقادات مذهبی قوی تری دارند، احساس امنیت بیشتری از محیط می کنند و سازگاری بیشتری با موقعیت های استرس زا دارند.	کوئینگ ^۲ (۲۰۰۷)	
بناهای آرامگاهی به سبب کمیت و کیفیت معماری، پس از مساجد دومین جایگاه را در هنر و معماری ایران زمین دارند	حجازی، ۱۳۹۱: ۳	

1. Lapintie
2. Koenig

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۴۷

با توجه به جدول بالا امنیت، در امان بودن از هرگونه خطر و آسیب احتمالی است و نقش تعیین کننده‌ای در حضورپذیری و پویایی فضای شهری دارد. چرا که مردم از ماندن در فضاهای ناامن خودداری کرده و در سرزندگی آن نقش آفرینی نخواهند کرد.

احساس امنیت، بُعد ذهنی این مقوله را شامل می‌شود که به مراتب از خود امنیت در مرتبه بالاتری از اهمیت قرار دارد، چرا که احساس خطر موجب رنجش خاطر گشته و آرامش و آسایش را مختل ساخته و مانع حضور آزادانه و فعالیت اجتماعی و ماندن در فضا می‌گردد. بنابراین احساس امنیت در فضای شهری به معنای آرامش و آسایش در شهر است. پس، ادراک ذهنی، گونه‌ای احساس در امان بودن را بوجود می‌آورد. لذا برای داشتن شهری سرزنده، توجه به احساس امنیت در شهر غیرقابل انکار است. احساس امنیت در زنان و مردان متفاوت است و زنان بیشتر از مردان احساس خطر می‌کنند. در بین استفاده‌کنندگان فضا، زنان به مسأله امنیت توجه بیشتری داشته و از حضور در فضاهایی که فاقد احساس امنیت است اجتناب می‌کنند، با توجه به حضور حداکثری زنان در شهرهای امروزی، توجه به احساس امنیت زنان در شهر از اهمیت بالایی برخوردار است. در این پژوهش، منظور از احساس امنیت زنان؛ این است که زنان با حضور در اجتماع، در مکانهای عمومی و به خصوص فضاهایی شامل اماکن مذهبی تا چه حد اطمینان دارند که امنیت آنها تأمین می‌شود و بدین واسطه احساس ترس و نگرانی نمی‌کنند. این احساس هرگونه نگرانی از تهدید، ترس از تنهایی در فضا، ترس از حضور در فضای شهری، عدم اعتماد به غریبه‌ها و غیره را شامل می‌شود. در صورت فقدان امنیت، هم استفاده از قلمرو عمومی و هم ایجاد محیط‌های موفق شهری مورد تردید قرار می‌گیرد. بنابراین نمی‌توان احساس امنیت را از ترس و اضطراب، جدا دانست و این که ترس در نتیجه احساس عدم امنیت ایجاد می‌شود. جدول شماره ۲ متغیرهای مؤثر در امنیت و احساس امنیت را بر اساس معیارهای مختلف ذکر می‌کند.

جدول ۲- عوامل مؤثر در احساس امنیت زنان

معیار ادراکی	معیار عملکردی	معیار کالبدی
۱- افزایش نظارت طبیعی	۱- کارکردهای	۱- نماهای فعال روبه
۲- کنترل نابهنجاری و نظارت اجتماعی	فرهنگی (مذهبی)-اجتماعی	خیابان(چشم های خیابان)
۳- تراکم جمعیت و پویایی و فعال بودن جمعیت	۲- کارکردهای اقتصادی- اجتماعی	۲- کیفیت شبکه معابر
۴- سنجش میزان تردد و امنیت شبانه بانوان	۳- کارکرد تفریحی - ورزشی (فراغت)	۳- دسترسی به امداد
۵- خوانایی محیط	۴- برنامه سرزنده فرهنگی شبانه	۴- روشنایی
۶- آشنا بودن فضا و ایجاد خاطره مثبت	۵- حمل و نقل عمومی	۵- کاربری فعال شبانه روزی
۷- مراقبت طبیعی و مصنوعی		۶- عنصر نشانه و آشنا
		۷- حفظ تنوع کاربری
		۸- فضاهای خوانا و قابل تشخیص
		۹- تنوع کاربری در فضا
		۱۰- استفاده از علائم مسیریابی
		۱۱- فضاهای خوانا و قابل تشخیص

مأخذ: نگارندگان

عوامل بسیاری مانند افزایش نظارت طبیعی، تراکم جمعیت و پویایی، روشنایی، عنصر نشانه و آشنا و غیره در احساس امنیت زنان مؤثر است یکی از این عوامل کارکردهای فرهنگی، مذهبی و اجتماعی فضاهای شهری است. اماکن مذهبی، اماکنی با کارکرد مذهبی و اجتماعی هستند که منجر به فعال بودن فضا و ارائه برنامه‌هایی برای گردهم آمدن افراد است. این اماکن شامل مساجد، کلیساها، تکیه‌ها و امامزاده‌ها هستند.

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۴۹

رویکرد توجه به کالبد شهر برای جلوگیری از وقوع جرم نشان می‌دهد که رابطه مستقیمی بین امنیت فضای شهری و درک امنیت و خوانایی و طراحی محیط وجود دارد یعنی هرچه فضا خواناتر و طراحی محیط بر پایه اصول باشد محیط از امنیت بالاتری برخوردار است. از جمله راهکارهای اجرایی در خصوص افزایش امنیت عبارتند از: حمایت از فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی و جای‌دهی فضاهای عمومی در مناطق با دید و نظارت کم، جای‌دهی فعالیت‌های خدماتی در مناطقی که نظارت عمومی کمتری دارد، قراردعی فعالیت‌های اقتصادی در مکان‌های همجوار نیروهای انتظامی، امکان نظارت طبیعی، تقویت حس نظارت مردمی بر فضاهای عمومی و کنترل فضا بوسیله شهروندان، افزایش امکان دید در طراحی ساختمان‌ها در طراحی شهر، استفاده مرکب از فضاها، توجه ویژه به بافت فرسوده شهری و نوسازی آن و افزایش مشارکت مردمی.

نمونه مورد مطالعه

نمونه مورد بررسی در این پژوهش، میدان امام زاده یحیی در شمال غربی میدان ساعت ساری (در مرکز شهر) است. مقبره‌ها و بقعه‌های متبرک در مازندران، هسته معماری مذهبی این منطقه را تشکیل می‌دهند. امامزادگان به عنوان بناهای مذهبی شاخص در شهرها و روستاهای مازندران نقش مهمی در تداوم فرهنگ و هویت مذهبی جامعه دارند (حجازی، ۱۳۹۱: ۱۲) و کاربری مذهبی منجر به جذب کاربری‌های دیگر از جمله تجاری می‌شود. مجموعه بافت تاریخی شهر ساری، شامل بازار سنتی نرگسیه، مسجد جامع ساری و امامزادگان زین العابدین و یحیی در نزدیکی میدان ساعت در مرکز شهر ساری قرار گرفته‌اند (تصویر شماره ۲).

به منظور بررسی تأثیر این مکان مذهبی بر امنیت و احساس امنیت زنان لازم است متغیرهایی تعریف گردد تا با بررسی آنها به هدف مورد نظر دست یافت.

۱۵۰ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۳، زمستان ۱۳۹۶

تصویر ۲- موقعیت مکانی میدان امام زاده یحیی در مرکز شهر

ماخذ: <https://earth.google.com>

تصویر ۳- امام زاده یحیی ساری

ماخذ: نگارندگان

روش تحقیق

این پژوهش در دسته‌بندی روش‌های تحقیق براساس هدف، جزء تحقیقات کاربردی^۱ است و از نظر ماهیت و روش کمی از نوع پیمایش است. جمع‌آوری داده‌ها به وسیله پرسشنامه و مصاحبه انجام شده است. زمان انجام پژوهش در سال ۱۳۹۴ در محدوده مکانی امامزاده یحیی واقع در مرکز شهرساری است. در پرسشنامه تدوین شده توسط نویسندگان، پرسش‌ها در بخشی طیفی (بلی - خیر) و در بخش دیگر براساس طیف لیکرت (۵ گزینه‌ای) تنظیم شده است. جامعه آماری خانم‌های ۱۵ تا ۵۰ سال حاضر در شهر ساری هستند چرا که مجموعه امامزاده در مرکز شهر قرار دارد و رهگذران این فضای شهری از کل شهر هستند.

برآورد حجم نمونه

نمونه آماری تحقیق شامل ۹۶ نفر از شهروندان خانم بالای ۱۵ سال ساکن شهر ساری و روش نمونه‌گیری احتمالی و از نوع تصادفی ساده و تجزیه و تحلیل داده‌ها، توسط نرم افزار spss انجام گرفته است.

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

جمعیت زنان شهر ساری طبق آخرین سرشماری عمومی نفوس مسکن ۲۳۹۰۴۷۶ نفر است. طبق فرمول کوکران و درصد خطای ۰,۱، حجم نمونه حدود ۹۶ نفر خواهند شد.

روش نمونه‌گیری

جمع‌آوری داده‌ها بصورت پرسشنامه و در بعضی موارد مصاحبه و مشاهدات میدانی صورت گرفته است. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. ابزار استفاده در این پژوهش پرسشنامه تدوین شده توسط نویسندگان است.

---

1. Applied

سؤالات پژوهش

- آیا اماکن مذهبی باعث ارتقا احساس امنیت در زنان می‌گردد؟
- آیا اماکن مذهبی باعث حضورپذیری بیشتر زنان می‌شود؟
- آیا کاربری مذهبی امامزاده یحیی در ساری در احساس امنیت زنان مؤثر بوده است؟

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- به نظر می‌رسد وجود اماکن مذهبی در ارتقاء احساس امنیت زنان مؤثر هستند.
- ۲- به نظر می‌رسد وجود اماکن مذهبی در فضای شهری می‌تواند در افزایش حضور زنان مؤثر باشد.
- ۳- به نظر می‌رسد کاربری امام زاده یحیی باعث ارتقاء احساس امنیت زنان شده است.

متغیرها و تعاریف نظری و عملی

اماکن مذهبی: در پژوهش حاضر، اماکن مذهبی، متغیر مستقل هستند که در اینجا منظور از اماکن مذهبی، بنای آرامگاه امامزاده یحیی شهر ساری است.

احساس امنیت: احساس امنیت واکنش عاطفی به جرائم خشونت‌بار اجتماعی و آسیب‌های فیزیکی یا طیفی از واکنش‌های عاطفی و عملی به جرم و بی‌نظمی است که افراد جامعه با آن مواجه اند (Gert, 2005:65).

در این پژوهش، منظور از احساس امنیت زنان؛ این است که زنان با حضور در اجتماع، در مکان‌های عمومی و به خصوص فضاهایی شامل اماکن مذهبی تا چه حد اطمینان دارند که امنیت آنها تأمین می‌شود و بدین واسطه احساس ترس و نگرانی نمی‌کنند. این احساس هرگونه نگرانی از تهدید، ترس هنگام تنهایی در فضا، ترس از حضور در فضای شهری، عدم اعتماد به غریبه‌ها و غیره را شامل می‌شود. احساس امنیت زنان در این مقاله، متغیر وابسته است.

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۵۳

با توجه به مبانی بیان شده، شاخص‌هایی جهت سنجش متغیر مستقل استخراج گردیده است. از جمله این شاخص‌ها که از مجموع مطالب ذکر شده می‌توان برداشت نمود عبارتند از: نظارت بصری (مراقبت طبیعی) و مراقبت مصنوعی/ دسترسی سهل به کمک در صورت نیاز / کاربری ۲۴ ساعته (کاربری فعال در شب) / کاربری‌های فعال همکف / خوانا بودن / سرزندگی (پویایی جمعیت) / حس تعلق و خاطره‌انگیزی (خاطره مثبت) / دسترسی مناسب/ شهرت فضا / روشنایی و امنیت شبانه / عدم وجود آزار (بصری، لسانی، فیزیکی).

جدول ۳- متغیر مستقل و معرف ها

متغیر مستقل: اماکن مذهبی	معرف درجه ۱	معرف درجه ۲	معرف درجه ۳
	اماکن مذهبی (مساجد- امامزاده‌ها)	دیدو نظارت اماکن مذهبی به محیط	معماری و جذابیت بنا در جذب و حضور مردم

مأخذ: نگارندگان

با توجه به نظریات ذکر شده در قبل می‌توان مدعی بود چنانچه نظارت بصری^۱ بر فضا بیشتر باشد بنابراین امنیت و احساس امنیت نیز افزایش خواهد یافت. در این مورد امامزاده یحیی رو به فضای میدان بوده و دارای دید مناسب است. همچنین بدلیل حضور افراد با هدف زیارت، همواره افراد و چشم‌هایی رو به فضا وجود دارد. معماری بنا، خاص و جزء بناهای تاریخی این شهر بوده و قابل تمییز و خوانا^۲ نسبت به زمینه است (تصویر شماره ۲). متغیر وابسته احساس امنیت است. برای سنجش این متغیر معرف‌هایی در جدول شماره ۴ ذکر شده است.

۱- نظریه چشم خیابان جین جیکویز، نظارت مردمی بیل هیلیر، فضاها قابل دفاع اسکار نیومن.

۲- گفته شد که ذهن زنان در خواندن فضا ماهر است.

جدول ۴- متغیر وابسته و معرف‌ها

معرف درجه ۳	معرف درجه ۲	معرف درجه ۱	
تأثیر کاربری عمومی بر مراقبت طبیعی و مصنوعی	دیده شدن و متوجه شدن مردم از وقوع جرم در فضا - تأثیر پنجره ها و بناهای مجاور در دیده شدن جرم- وجود دوربین مدار بسته	نظارت بصری (مراقبت طبیعی) و مراقبت مصنوعی	
دسترسی به نیروانتظامی- دسترسی به تلفن و امداد	وجود امکان دید در روز و شب - دسترسی به کمک داشتن	دسترسی سهل به کمک در صورت نیاز	
	میزان فعال بودن کاربری ها در طول شبانه روز - حضور در شب	کاربری ۲۴ ساعته (کاربری فعال در شب)	متغیر
	میزان فعال بودن و کاربری کاربری های همکف در فضا	کاربری های فعال همکف	وابسته
شناسایی مسیر	درجه درک از یک فضا و وضوح آن - متضاد بودن بنا در فضا- ماندگار بودن فضا و بنا- قابل رؤیت بودن از فاصله دور	خوانا بودن	احساس امنیت
میزان حضور در فضا	میزان حضور در فضا - شلوغی و ازدحام جمعیت - کم جمعیت بودن مکان - حضور زنان دیگر در فضا- جذابیت فضا	سرزندگی (پویایی جمعیت)	

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۵۵

	وابستگی و علاقه به محل - به یاد ماندن مکان ها و میزان ایجاد خاطره مثبت از محیط	حس تعلق و خاطره انگیزی (خاطره مثبت)
کارایی حمل و نقل عمومی در سرویس دهی به زنان - سهولت پیاده روی در فضا	وضعیت دسترسی ها و حمل و نقل در فضا- دسترسی زنان به حمل و نقل عمومی داشتن - دسترسی و اتصالات به پیرامون	دسترسى مناسب
خوشنام و بدنام بودن فضا	ذهنیت مثبت از محیط در نظرفرد و شنیده های او از دیگران- سابقه وقوع جرم در یک مکان - تصویر خوشایند یا ناخوشایند از مکان	شهرت مکان و فضا
	نحوه روشنایی و میزان روشنایی فضا در شب- امنیت شبانه	روشنایی شبانه
	استفاده از فضا به تنهایی یا همراه کسی - ترس از قربانی شدن - احساس ناراحتی در فضای باز عمومی	امنیت و احساس امنیت
آزاربصری-لسانی- فیزیکی- سرقت	تجربه از آزارواذیت - تفسیر فضای شهری بر اساس تجربه فرد از فضا	عدم وجود آزار (بصری،لسانی، فیزیکی)

مأخذ: نگارندگان

یافته‌ها

یافته‌های حاصل از تکمیل پرسشنامه (که در جدول شماره ۵ آورده شده است) در این فضای شهری نشان می‌دهد که: زنان در فضای میدان امامزاده یحیی، از نظراذیت و آزار احساس خطر ننموده‌اند. بر اساس نظر سنجی صورت گرفته ۵۳ درصد زنان در شهر ساری احساس امنیت این فضا را متأثر از وجود بنای امامزاده می‌دانند و در درجه بعد کاربری‌های تجاری اطراف بنای مذهبی را مؤثر دانسته‌اند. همانطور که در جدول مشاهده می‌شود، تمامی شاخص‌ها به نحوی مورد رضایت و مطلوب بانوان ساروی است. یکی از نقاط ضعف این فضا، خاموشی آن در شب است. با خاموشی و غیر فعال شدن این کاربری، مسلماً امنیت شبانه مخاطره‌انگیز خواهد شد. اما براساس مصاحبه و پرسشنامه‌های صورت گرفته، براساس فرهنگ و عرف، زنان از ساعت ۲۱ به بعد به تنهایی در فضا حاضر نمی‌شوند و از نظر آنان امن بودن تا ساعات مورد نظرشان فضا را مطلوب نموده است.

جدول ۵- ویژگی شاخص های فضای امامزاده یحیی از منظر نمونه آماری

شاخص	دارد	ندارد
نظارت بصری	٪۸۵	٪۱۵
دسترسی سهل به کمک	٪۷۸	٪۲۲
کاربری ۲۴ ساعته	٪۵۸	٪۴۲
کاربری فعال همکف	٪۸۰	٪۲۰
خوانایی	٪۸۶	٪۱۴
سرزندگی	٪۷۶	٪۲۴
حس تعلق و خاطره انگیزی	٪۸۹	٪۱۱
دسترسی مناسب	٪۹۲	٪۸
شهرت فضا	٪۹۵	٪۵
روشنایی و امنیت شبانه	٪۶۲	٪۳۸
عدم وجود آزار	٪۶۳	٪۳۷

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۵۷

طبق بررسی انجام شده، ۴۵ درصد مردم احساس امنیت بالایی نسبت به این میدان داشته‌اند. با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها، طبق فرضیه‌های مطرح شده، به نظر می‌رسد بین اماکن مذهبی و امنیت رابطه‌ای وجود دارد: همانطور که در جداول مشاهده می‌شود و با توجه به میزان سطح معناداری ($\text{sig}=0.00$) می‌توان به این نتیجه رسید که بین اماکن مذهبی و امنیت رابطه وجود دارد و رابطه آن‌ها به شکل معنادار است (جدول شماره ۶) همین‌طور که نتایج نشان می‌دهد فرد در اماکن مذهبی احساس امنیت بیشتری می‌کند. به نظر می‌رسد وجود اماکن مذهبی در فضای شهری می‌تواند در امنیت و حضور زنان مؤثر باشد.

جدول ۶- میزان سطح معناداری اماکن مذهبی و امنیت

		حضور اماکن مذهبی	امنیت و حضور زنان
حضور و اماکن مذهبی	همبستگی پیرسون	۱	,۵۶۶**
	سطح معناداری		,۰۰۰
	تعداد	۹۸	۹۸
امنیت و حضور زنان	همبستگی پیرسون	,۵۶۶**	۱
	سطح معناداری	,۰۰۰	
	تعداد	۹۸	۹۸

جدول ۷- آزمون کی دو

		مقدار	سطح معناداری
میزان فی	Phi	۱,۱۷۹	,۰۰۰
	Cramer's V	,۵۹۰	,۰۰۰
تعداد		۱۷۸	

۱۵۸ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۳، زمستان ۱۳۹۶

با توجه به میزان سطح معناداری ($\text{sig}=0.00$) می‌توان نتیجه گرفت که این فرضیه به شکل معنادار بوده و تأیید می‌گردد و بین احساس امنیت زنان و وجود اماکن مذهبی رابطه وجود دارد. همچنین آمارهای همبستگی نشان می‌دهد که بین آن‌ها همبستگی مثبتی وجود دارد به این صورت که افزایش اماکن مذهبی در سطح شهر می‌تواند موجب افزایش امنیت زنان شود و میزان این همبستگی ۰,۵۶۶ است که تقریباً همبستگی قدرتمندی را نشان می‌دهد (جدول شماره ۸).

جدول ۸- میزان همبستگی میان اماکن مذهبی و حضور زنان

		حضور اماکن مذهبی	امنیت و حضور زنان
حضور و اماکن مذهبی	همبستگی پیرسون	۱	,۵۶۶**
	سطح معناداری		,۰۰۰
	تعداد	۹۸	۹۸
امنیت و حضور زنان	همبستگی پیرسون	,۵۶۶**	۱
	سطح معناداری	,۰۰۰	
	تعداد	۹۸	۹۸

جدول ۹- میزان همبستگی میان اماکن مذهبی و احساس امنیت

		حضور اماکن مذهبی	احساس امنیت
حضور اماکن مذهبی	همبستگی پیرسون	۱	,۶۸۶**
	سطح معناداری		,۰۰۰
	تعداد	۹۸	۹۸
احساس امنیت	همبستگی پیرسون	,۶۸۶**	۱
	سطح معناداری	,۰۰۰	
	تعداد	۹۸	۹۸
Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).**			

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۵۹

با توجه به سؤالات و فرضیات تحقیق و پاسخ مصاحبه‌های صورت گرفته، مشخص گردید وجود بقعه امامزاده یحیی، بر احساس امنیت زنان در این میدان مؤثر بوده است و باعث حضور بیشتر بانوان و در نتیجه ارتقاء امنیت شده است (جدول شماره ۹). با توجه به کثرت مراجعه‌کنندگان به امامزاده یا بنای تاریخی مذهبی و برای پاسخگویی به نیاز زائران، کاربری‌های تجاری در اطراف آن مستقر می‌شوند. این خود باعث رشد اقتصادی منطقه و کل شهر خواهد گردید. همجواری این کاربری‌ها در کنار هم، تنوع و امکان توقف را برای پیاده فراهم می‌کند که در نتیجه منجر به ماندن فرد در فضا و افزایش سرزندگی می‌گردد (فرضیه شماره ۳). بنابراین اینطور می‌توان اذعان نمود که بین اماکن مذهبی و امنیت و به خصوص احساس امنیت رابطه‌ای مثبت وجود دارد که باعث حضورپذیری و پویایی فضای شهری خواهد شد.

در بررسی و آزمون فرضیات اینطور می‌توان اذعان نمود که بین اماکن مذهبی و امنیت و بخصوص احساس امنیت زنان رابطه‌ای مثبت وجود دارد (فرضیه شماره ۱) که این امر موجب حضورپذیری و پویایی فضای شهری (فرضیه شماره ۲) خواهد شد. بنابراین درستی سه فرضیه پژوهش تأیید می‌شود.

نتیجه‌گیری

با توجه به سؤالات و فرضیات تحقیق و پیمایش صورت گرفته، مشخص گردید که کاربری مذهبی امامزاده یحیی، بر احساس امنیت زنان در استفاده از فضا مؤثر بوده است و باعث حضور بیشتر بانوان و امنیت آنان شده است. اما مؤثرتر از اماکن مذهبی عامل اختلاط کاربری‌ها است و آنچه احساس امنیت را در این فضا ارتقا داده نقش مذهبی - تجاری این فضا است.

مؤلفه‌های عنصر آشنا و نشانه، کارکردهای فرهنگی، مذهبی - اجتماعی، خوانایی محیط، آشنا بودن فضا و ایجادخاطره مثبت، فضاهای خوانا و قابل تشخیص و حس

تعلق و خاطره‌انگیزی در احساس امنیت زنان در فضای شهری مؤثر است متغیر اماکن مذهبی امامزاده یحیی ساری، معماری جذاب و خاص آن را به عنوان عنصری آشنا و نشانه شهری تبدیل کرده است در بنای حاضر بدلیل تاریخی بودن حس تعلق به آن وجود دارد همچنین به دلیل متضاد بودن بنا در فضا و قابل رؤیت بودن از دور باعث شناسایی مسیر و در نتیجه خوانایی فضا گشته است. از دیگر مؤلفه‌های تأثیرگذار بر احساس امنیت زنان، نماهای فعال روبه خیابان (چشم‌های خیابان)، افزایش نظارت طبیعی، مراقبت طبیعی و مصنوعی است که از خود بنای امامزاده به محیط دید و نظارت طبیعی و مصنوعی وجود دارد که احساس امنیت را بالا می‌برد این بنا با پنجره‌هایی در تمامی جداره‌ها و قرار گرفتن در مرکز یک میدان اجتماعی و مجهز بودن به دوربین موجب دیده شدن جرم و در نتیجه حس اطمینان در شهروندان به خصوص زنان می‌گردد همچنین این بنا باعث بوجود آمدن کاربری‌های تجاری - مسکونی در اطراف خود گشته است که خود موجب احاطه شدن فضای میدان در دید و مراقبت طبیعی و مصنوعی می‌گردد.

در ایام خاص برنامه‌های فرهنگی شبانه ارائه می‌گردد و همواره پویایی جمعیت در این فضا قابل مشاهده است و مؤلفه‌های کاربری فعال همکف و سرزندگی و روشنایی شبانه را پوشش می‌دهد. فعالیت شبانه‌روزی امامزاده نقش مؤثرتری خواهد داشت. از آنجا که بنا در مرکز شهر قرار دارد دسترسی عمومی و دسترسی به نیروی انتظامی در نزدیکی این مکان ممکن گشته است دسترسی سهل به کمک از طریق ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی و نیروی انتظامی نزدیک به این میدان اجتماعی امکان‌پذیر است بنابراین مؤلفه‌های دسترسی مناسب و دسترسی سهل به کمک که منجر به افزایش احساس امنیت می‌شود در این فضا موجود است.

متغیر احساس امنیت در این فضا با توجه به معرف‌های ذکر شده با حضور امامزاده افزایش یافته است. بنابراین این مکان توانسته با حضور خود در امنیت فضای اطراف خود مؤثر باشد. مکان‌هایی با چنین پتانسیلی، می‌توانند جهت ارتقا احساس

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۶۱

امنیت در شهر نقش داشته باشند. بطورکلی نتایج بدست آمده نشان دهنده رابطه معنادار بین اماکن مذهبی و احساس امنیت است بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که وجود اماکن مذهبی می‌تواند منجر به افزایش احساس امنیت به خصوص احساس امنیت بانوان گردد. در پیشینه پژوهش اشاره شد نوع کاربری‌ها و میزان رفت و آمد برا احساس امنیت مؤثر است که می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به تردد شهروندان به اماکن مذهبی، اینگونه کاربری‌ها تأثیر بسزایی در احساس امنیت دارند. از طرفی طبق پاسخ شهروندان این کاربری‌ها در صورت فعالیت شبانه‌روزی مؤثرتر خواهند بود.

در واقع بنای امامزاده یحیی ساری، میدانی با نقش اجتماعی، فرهنگی و مذهبی است که مردم از حضور در آن احساس امنیت می‌کنند. می‌توان برای ارتقاء امنیت و بهبود کیفیت این فضای شهری پیشنهادات زیر را ارائه نمود:

- فعالیت ۲۴ ساعته کاربری‌های مذهبی تا به تبع آن کاربری‌های دیگر از جمله تجاری نیز در طول شبانه روز فعال باشند و در نتیجه منجر به بالارفتن احساس امنیت و حضورپذیری و سرزندگی و پویایی بیشتر فضا خصوصاً در ساعات پایانی شب خواهد شد.

- برگزاری جلسات آموزشی- فرهنگی و جشن‌ها و مراسم و گردهمایی‌های اجتماعی در میدان امامزاده جهت افزایش حس تعلق و کاهش ناامنی که منجر به حضورپذیری بیشتر و شهرت مثبت و آشنایی بیشتر مردم با فضا گردد.

- سلسله مراتب دسترسی از عمومی به نیمه عمومی و خصوصی تقویت گردد. چرا که کاربری همجوار تجاری و کاربری خصوصی مسکونی است که در برخی موارد این سلسله مراتب از بین رفته است.

- این میدان فاقد مبلمانی جهت توقف و استراحت پیاده است؛ تا کاربر لحظه‌ای به نظاره بنشینند. این فضا تنها برای گذر نیست؛ بنابراین باید فضاها و نشیمنگاه‌های توقف طراحی شود. باید به مبلمان این فضا بیشتر توجه شده و کفسازی مختص پیاده تعبیه گردد. افراد پیاده در گروه‌های سنی مختلف هستند و ایجاد فضایی مکتب جهت

۱۶۲ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۳، زمستان ۱۳۹۶

تداوم پیاده‌رو و ماندن در فضا ضروری به نظر می‌رسد؛ چرا که تمامی عابران به داخل بنای امامزاده یحیی نیامده و گاهی از درون محوطه عرض ارادت نموده و به خرید می‌پردازند. فضاهایی نیز مختص دست‌فروشان قرار داده شود.

• همچنین سطح کف این میدان طراحی گردد و تباین خود را از خیابان اصلی نمایان سازد. این میدان فاقد فضای سبز مناسب جهت ماندن و استراحت است.

• بهتر است چندکیوسک تلفن تعبیه شود تا جهت امداد دسترسی سریعتر امکان‌پذیر باشد. تعبیه کیوسک‌های تلفن امداد در میدان کمک مؤثری جهت کمک-رسانی فوری و احساس امنیت خواهد نمود. از طرفی نیروی انتظامی یا گشت در فضا یا نزدیک ورودی فضا در نظر گرفته شود. بهتر است دسترسی به پلیس را در محدوده خیابان اصلی مجاور میدان(خیابان جمهوری) قرار دهند تا در شرایط اضطراری قابل دسترس بوده و از طرفی منجر به افزایش احساس امنیت گردد.

بنابراین می‌توان جهت بسترسازی احساس امنیت بیشتر، ساماندهی و بازطراحی فضاهای شهری با تأکید بر نقش و جایگاه اماکن مذهبی صورت گیرد تا حضور مردم و سرزندگی فضا تقویت شود و در نتیجه زنان با توجه به ویژگی‌های جنسیتی بتوانند در این فضاها حضور بیشتری داشته باشند.

منابع

- آیوت، پاملا؛ والاس، کلر. (۱۳۸۰)، *جامعه‌شناسی زنان*، ترجمه: منیژه نجم عراقی، نشر نی.
- احمدی، علی‌اصغر. (۱۳۸۵)، *امنیت و احساس امنیت، فصلنامه تخصصی و کاربردی مطالعات امنیت اجتماعی*، شماره ۵۴، تهران: انتشارات آشنایی.
- اکبری، رضا؛ پاک بنیان، سمانه. (۱۳۹۱)، *تأثیر کالبد فضاهای عمومی بر احساس امنیت زنان، نشریه هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی*، دوره ۱۷، شماره ۲.

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۶۳

- الماسی، مسعود. (۱۳۹۵)، بررسی عوامل مرتبط با احساس امنیت اجتماعی زنان (مورد مطالعه: زنان ساکن مجتمع های مسکونی مهرشهر ایلام)، *فصلنامه مطالعات اجتماعی، روانشناختی زنان*، سال ۱۴، شماره ۱.
- بمانیان، محمدرضا؛ رفیعیان، مجتبی؛ ضابطیان، الهام. (۱۳۸۷) امنیت تردد زنان در فضاهای شهری و سنجش مشارکتی آنها در بخش مرکزی شهر تهران، *مجله علمی- پژوهشی تحقیقات زنان*، سال دوم، شماره چهارم.
- بوزان، باری. (۱۳۸۷)، *مردم، دولت‌ها و هراس*، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول.
- پوراحمد، احمد؛ اشرفی، یوسف؛ رشیدی، طلا. (۱۳۹۲)، دگرگونی های حضور زنان در فضای عمومی شهری: مورد کاوی: پارک ائل گلی و خاقانی تبریز، *نشریه زن در توسعه و سیاست*، دوره ۱۱، شماره ۳۰.
- پورجعفر، محمدرضا؛ محمودی‌نژاد، هادی؛ رفیعیان، مجتبی؛ انصاری، مجتبی. (۱۳۸۷)، ارتقا امنیت محیطی و کاهش جرائم شهری با تأکید بر رویکرد (C.P.T.E.D). *نشریه بین المللی مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران*، ویژه نامه مهندسی معماری و شهرسازی، جلد ۱۹، شماره ۱۹.
- جیکوبز، جین. (۱۳۸۸)، *مرگ و زندگی شهرهای بزرگ امریکا*، ترجمه: حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- رحمت آبادی، الهام. (۱۳۸۷)، از اندرونی تا عرصه عمومی، *فصلنامه جستارهای شهرسازی (ویژه زنان شهر)*، سال هفتم، شماره ۲۴ و ۲۵.
- رفیعیان، مجتبی؛ نسترن، مهین؛ عزیزپور، سولماز. (۱۳۹۲)، ارزیابی رضایتمندی از کیفیت فضای شهری با توجه به متغیر جنسیت (نمونه: باغ خانواده کرج)، *فصلنامه مطالعات اجتماعی، روانشناختی زنان*، سال ۱۱، شماره ۴.

۱۶۴ فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۳، زمستان ۱۳۹۶

- رهنما، محمدرحیم. (۱۳۷۶)، فرهنگ و میراث فرهنگی حسینیه‌های در بافت تاریخی مشهد، *فصلنامه مشکوه*، شماره ۵۶ و ۵۷.
- زنجانی‌زاده اعزازی، هما (۱۳۸۱)، مشارکت سیاسی زنان، عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، چالش‌های نوین، *فصلنامه علوم اجتماعی*، شماره ۱۹.
- حجازی، معین‌السادات. (۱۳۹۱)، *شناخت نامه مازندران (امامزاده زین‌العابدین)*، تهران: نشر تهران رسانش نوین، چاپ اول.
- سلطانی، لیلا؛ بیک محمدی، حسن؛ حیدری، سمیه. (۱۳۹۵)، تحلیل فضایی احساس امنیت در محلات مختلف شهری (مورد مطالعه: شهر قدس)، *پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*، سال پنجم، شماره پیاپی ۴۱، شماره سوم.
- شهری، جعفر. (۱۳۶۷)، *تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم: زندگی، کسب و کار*، ج ۱، تهران: انتشارات اسماعیلیان.
- صانعی، پرویز. (۱۳۸۵)، *جامعه‌شناسی ارزش‌ها*، تهران: انتشارات گنج دانش.
- کوزر، لوئیس. (۱۳۶۹)، *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*، مترجم: محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی
- قاسمی، راضیه؛ محمدی، اصغر. (۱۳۹۲)، بررسی میزان احساس امنیت و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین شهروندان ۱۵-۴۴ ساله شهرکرد، *فصلنامه دانش انتظامی چهارمحال و بختیاری*، سال اول، شماره دوم.
- قرایی، فریبا؛ رادجهانبانی، نفیسه؛ رشیدپور، نازیلا. (۱۳۸۹)، بررسی سنجش حس امنیت در مناطق مختلف شهری، *معماری و شهرسازی آرمانشهر*، شماره ۴.
- علیرضا نژاد، سهیلا؛ سرائی، حسن. (۱۳۸۶)، زن در عرصه عمومی: مطالعه‌ای در مورد فضاهای عمومی، *فصلنامه علوم اجتماعی*، شماره ۳۰.

بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ... ۱۶۵

- کارمونا، متیو؛ هیت، تیم؛ تیسدل، استیون. (۱۳۸۸)، مکان‌های عمومی، فضاهای شهری: ابعاد گوناگون طراحی شهری، ترجمه: فریبا قرائی فتح آبادی، مهشید شکوهی، زهرا اهری و اسماعیل صالحی، تهران: نشر دانشگاه هنر.

- کلاتری خلیل‌آباد، حسین؛ اردلانی، روناک؛ سراجی، سروه؛ احمدپور، عطیه. (۱۳۹۲)، برنامه ریزی فضاهای امن شهری مبتنی بر تفکیک جنسیتی با رویکرد CPTED (نمونه موردی: محله فرهنگیان، شهر بناب)، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۱۲.

- مؤذن جامی، محمدهادی، (۱۳۸۴)، تأملی بر مفهوم نظم و امنیت و عوامل مرتبط با آن، فصلنامه مطالعات اجتماعی، شماره ۱.

- مدیریت توسعه و پژوهش. (۱۳۹۱)، ارتقاء امنیت شهری با تأکید بر محیط و فضای شهری، گروه مطالعات برنامه‌ریزی و توسعه پایدار شهری خراسان رضوی. مشکینی، ابوالفضل؛ رحیمی، حجت‌اله؛ صالحی، اسماعیل. (۱۳۹۲)، ادراک امنیت محله‌ای و استفاده از فضاهای عمومی: تفاوت‌های جنسی و سنی در مرکز شهر تهران، فصلنامه مطالعات اجتماعی، روانشناختی زنان، سال ۱۱، شماره ۱.

- نوروزی، فیض‌الله؛ فولادی سپهر، سارا. (۱۳۸۸)، بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان ۱۵-۲۹ ساله شهر تهران و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، فصلنامه راهبرد، سال هجدهم، شماره ۵۳.

- خبر منتشر شده توسط زنان پرس در تاریخ ۱۳۹۲ پنجشنبه ۱۲ اردیبهشت - کد خبر: ۶۰۶۷ منبع: زنان پرستاریخ انتشار: ۱۳۹۲ دوازدهم اردیبهشت لینک خبر:

<http://www.rahyaabnews.com/Pages/News-6067.aspx> -

- Blobaum, Anke. and Hunecke, Marcel. (2005). "perceived danger in urban publications space The Impacts of Physical Features and Personal Factors" sage Journals, 37.

- Brownlow, Alec. (2005). "*A geography of men_s fear*", Department of Geography and Urban Studies, Temple University, Philadelphia, PA 19122, Geoforum 36, www.elsevier.com/locate/geoforum.
- Koenig, H.G. (2007). "spirituality and depression: A Look at the Evidence". *southern medical journal*, 100(7), pp: 737-739.
- Hille, Koskela. & Pain, Rachel. (2000). "*Revisiting Fear and Place: Women's Fear of Attack and the Built Environment*", Geoforum, 31, 269-280.
- Newman, Oscar. (1973). "*Defensible Space: People and Design in the Violent City*", London, Architectural Press.
- Howard, John. (1999). "*FEAR of CRIME*" society of Alberta , Canada: society of Alberta.
- Lambrick, Melanie, & Liliana Rainero. (2010). "*Safe cities*". Red Mujery Hábitat UNIFEH.
- Lapintie, Kimmo. (2007). "*modalities of urban space*" Planning Theory March 2007 vol. 6 no. 1 36-51.
- Lubuva, John and Mtani, Anna. (2004). "*Urban Space and Security: A Case of the Dar es Salaam*", Safety Audits for Women, Dar es Salaam, Tanzania, 13-17.
- Terlinden, Ulla (ed). (2003). "*City and gender, international discourse on gender, urbanism and architecture. Hannover: verlagLesk + Burdich Oploden*", ISBN: 3-8100-3495-9.
- Valentine Gill (1989). "*The Geography of Women's Fear, Area*", Vol. 21, No. 4, pp. 385-390.
- Foster, S. Knuiman, M. Villanueva, K. Wood, L.Christian, H. Giles-Corti, B. (2014). "*Does Walkable Neighbourhood Design Influencethe Association between Objective Crime and Walking?*",

۱۶۷ بررسی تأثیر اماکن مذهبی در احساس امنیت زنان ...

International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity,
11:100.

- Schneider, Richard H.; Kitchen, Ted. (2013). Putting Crime Prevention Through Environmental Design into Practice via Planning Systems: A Comparison of Experience in the US and UK. *Built Environment*, Volume 39, Number 1, March 2013, pp. 9-30(22).
- Stucky, T.D. and Ottensmann, J.R. (2009). “*Land Use and Violent Crime*”, *Criminology*, 47(4):1223-1264 (42).
- Bonnete, C. Sophie, B. and Pascal, G. (2007). “*Effects of Security Location on Social Security in France.*” *Population*, 61(1): 41 –70.
- Gert, V.B. (2005). “*Fear of crime: feeling (un) safe and (in) secure in the is ksociety*”. Available from:
http://mineco.fgov.be/informations/statistics/studies/ac084_en